

Ugly laws: Vestlige samfunn forsøkte lenge å f Å FERDES FRITT

ESSAY

JAN GRUE

28. og 29. april kommer to ledende amerikanske kulturforskere, Rosemarie Garland-Thomson og Susan Schweik, til Oslo for å foredra ved konferansen «Funksjonshemming og det offentlige rom». Garland-Thomsons nyeste bok, «Staring: How We Look», omhandler nettopp stirring – den kanskje mest instinktive menneskelige reaksjonen på noe uventet og rart. Schweik er forfatter av «The Ugly Laws»; her dokumenterer hun at en rekke amerikanske byer rundt forrige århundreskifte innførte lover som skulle forhindre funksjonshemmede tiggere fra å ferdes i bygatene. Begge bøkene berører et ubehagelig, men grunnleggende spørsmål i demokratiske og åpne samfunn: Hva vil det si å ferdes fritt i byen, og hvordan reagerer vi når vi ser noen eller noe som overrasker og forstyrrer?

Rundt slutten av det nittende- og begynnelsen av det tyvende århundre var en rekke amerikanske byer i sterk vekst, og de sosiale strukturene i tilsvarende sterk endring. I etterkant av borgerkrigen hadde en rekke frigitte slaver flyktet nordover, samtidig som industrialiseringen trakk folk fra landsbygda. Byplanene slik vi kjenner dem i dagens Chicago og San Francisco stammer fra denne perioden; den første virkelige skyskraperen ble ferdigstilt i New York i 1902. Den samme perioden var imidlertid også åsted for drastiske forsøk på å regulere det offentlige rom.

«Folkehelseinitiativ»

Den første innføringen av en *ugly law* fant sted i San Francisco i 1867. I 1881 fulgte Portland, Oregon, og

THE UGLY LAWS

■ Rosemarie Garland-Thomson er professor ved Emory University i Atlanta, og har skrevet boka «Staring: How We Look» (Oxford University Press, 2009). Boka er blant annet illustrert med bilder tatt av fotograf Kevin Connolly. Connolly ble født uten bein, og har tatt bilder av at folk stirrer på ham.

■ Susan Schweik er professor ved University of California at Berkeley, og har skrevet «The Ugly Laws» (New York University Press, 2010).

■ Begge er inviterte gjester til konferansen Disability and Public Space ved Høgskolen i Oslo, og skal intervjues i Kjelleren på Litteraturhuset lørdag 30. april kl. 13.

■ Jan Grue (f. 1981) er doktorgradsstipendiat ved Høgskolen i Oslo og forfatter, siste bok: «Ubestemt tid» (Gyldendal 2011).

Chicago, Illinois, og deretter en rekke andre byer i Midtvesten og de nordøstlige delstatene. I alt var det snakk om et tosfret antall byer og storbyer, avhengig av hvilke lover man tar med på listen. Det siste forsøket på å innføre en slik lov var i Los Angeles i 1913, men det var ikke før på 1970-tallet at de siste, sovende lovene ble kjent ugyldige.

Det er viktig å huske på at *the ugly laws* var et resultat av den progressive tendensen i amerikansk politikk, den samme strømmingen som brakte med seg de første, spede velferdsordningene, samt folkehelseinitiativer. Et beslektet utslag var den eugeniske bevegelsen, som hadde som hovedformål å forbedre samfunnsorganismens helse ved å sikre at bare egnede enkeltindivider reproduserte seg. Å sikre byens

gater handlet om å kanalisere uønskede individer til offentlig eller veldedig omsorg og forsorg, om å sikre at de ikke var til skade for seg selv eller til bry for andre. Det var ikke snakk om en særskilt amerikansk tendens, men en bred historisk utvikling. Vi finner lignende strømninger i Norge så vel som i England i viktariatiden og Tyskland under Bismarck.

Raritetskabinetter

Garland-Thomsons bok, «Staring», tar for seg et bredere tema, og henter materiale fra et vell av kilder – ikke minst billedkunst. Blant bokens mest slående illustrasjoner er et utvalg fotografier tatt av Kevin Connolly, som er født uten bein, og tar seg rundt på et skateboard. Bildene hans dokumenterer blikkene han blir møtt med; kameraet hans stirrer tilbake på dem som stirrer, og ikke sjelden rynker brynene, gisper, eller gaper.

Den moderne storbyen blir ofte definert som et *anonymt* sted, den er et sted der vi kan ferdes uten å bli kjent igjen, uten virkelig å bli sett. Men dette er en opplevelse som ikke er alle til del, for storbyen er også et sted der vi står nærmest fritt til å stirre på det uvanlige, det slående, det usedvanlig vakre eller stygge. Alle som har besøkt en by som med norske øyne virker eksotisk, det være seg San Francisco, Barcelona eller Moskva, vet hvor vanskelig det er å la være å stirre.

Likevel må vi la være. Stirring går imot både dannelse og kutyme – det er et brudd på den sosiale kontrakten. Imidlertid er bruddet så fristende at vi historisk sett har skapt svært mange arenaer og lokaler der det ikke bare er tillatt, men rent ut forventet at vi skal stirre på det eksotiske. Fra det sekstende århundre ble det vanlig med såkalte *Wunderkammer* eller raritetskabinetter over hele Europa; dette var proto-museer der objektene ble inkludert først og fremst fordi de så uvanlige og spektakulære ut. I St.

BLIKKET: Fotograf Kevin Connolly ble født folk stirrer på ham i bybildet.

Petersburg kan et av de mest omfattende raritetskabinettene fremdeles besøkes; det tilhørte Peter den store, og utmerker seg særlig med sitt omfattende utvalg av dyre- og menneskefostre lagt på sprit.

For det er ikke til å komme fra: Det stirreverdige er som regel det avvikende, og menneskekropper som oppfattes som avvikende eller unormale er det vi stirrer mest intenst (og skyldbetyngt) på. I 1914 var Grunnloven hundre år gammel, og det ble avholdt jubileumsutstilling i Vigelandsparken i Oslo. Som en del av utstillingen ble det bygget en «Kongolandsby», befolket av for anledningen importerte afrikanere. Dette var som erstatning for den opprinnelige planen om å etablere en samelandsby – en plan som ble for ubehagelig å gjennomføre. Som direktøren uttalte til Verdens Gang: «Tanken om at la stemmeberettigede norske borgere fremvises for penge er for usmakelig. Vi har

” Storbyen defineres ofte som et *anonymt* sted. Ikke alle har den opplevelsen.